

КИЇВСЬКИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА
ІМЕНІ В. М. КОРЕЦЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

**РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА
ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ
ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ**

матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції

м. Київ, 06 жовтня 2022 року

Львів – Торунь
Liha-Pres
2022

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-271-8-76>

**ВЗАЄМОВІДНОСИНИ ДЕРЖАВИ І ЛЮДИНИ
У ТВОРЧОСТІ П.Д. ЮРКЕВИЧА**

Тимошенко В. І.

*доктор юридичних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу організації
наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності
Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна*

До розробки ідей громадянського суспільства звертався видатний український політико-правовий мислитель, релігійний філософ Памфіл Данилович Юркевич (1826–1874). Народився він у Полтавській губернії в сім'ї сільського священника, освіту одержав у Переяславській духовній семінарії та Київській духовній академії, працював професором, а потім деканом історико-філологічного факультету Московського університету.

Методологія пізнання держави у П.Д. Юркевича орієнтована на розкриття зв'язку держави і суспільства, на визначення відносної самостійності цих явищ. Державу розглядав як особу, що відсторонена від приватних інтересів, тим самим підкреслював, що суспільство є відносно самостійним. Політичне життя, на його думку, не повинно

поглинати життя соціальне, а контроль з боку держави за будь-якими проявами індивідуальності не повинен бути повним і безумовним. Держава є творінням суспільства, тому вона повинна виправдовувати його сподівання, бути моральною опорою суспільству, захищати від зла [1, с. 79]. Разом з тим, підкреслював, що держава не покликана охороняти всіх від будь-якого зла. Вона хоч і має право визначати права всіх, але не всі права. Тим самим мислитель позначав межі втручання держави в особисте життя людини, насамперед у сферу моральності та сферу суспільних відносин.

Основне призначення держави П.Д. Юркевич бачив у тому, щоб виступати арбітром у вирішенні різних суспільних суперечностей (соціально-економічних, політичних, національних, релігійних та ін.), створювати для суспільства такі умови розвитку, за яких враховувалися б інтереси кожної особистості (за його словами «приватні інтереси»). Це є свідченням ліберально-демократичної політичної орієнтації мислителя.

П.Д. Юркевич не лише розмежовував суспільство і державу. Визнаючи значення приватної власності для розвитку суспільних відносин, вважав за необхідне зменшити забороняючий потенціал впливу держави на суспільство в економічній сфері. На його думку, держава повинна не створювати утиски і перепони суспільству, а стимулювати своєю турботою реалізацію всіх його можливостей, а також інтересів осіб, що до нього входять.

Взаємовідносини держави і людини вчений аналізував виходячи із діяльності людини в державі, що проявляється у двох напрямках: індивідуальному, або приватному; спільному для всіх осіб у державі. Людина, на його думку, може існувати лише як моральна особистість. Це така особистість, яка поважає людську гідність іншої людини, поважає чужі права і виконує свої обов'язки, вносить мир і злагоду у відносини людей, має інші позитивні якості. Саме моральні особистості складають суспільство. Моральна особистість – це не одинична істота, а цілісне творіння, яке у взаємодії з державою уособлює суспільство. З одного боку, особистість підпорядкована суспільству, а з іншого – створюються умови для прояву її індивідуальності. Разом з тим, П.Д. Юркевич переконаний, що не лише суспільство та особистість, а й держава і особистість можуть перебувати у стані гармонічної взаємодії, коли кожна з них виконує свої обов'язки. Особистість, як морально організований індивід, виконує закони держави, а держава в особі державної влади видає закони у розрахунку на власне їх виконання та з врахуванням інтересів особистості. У іншому випадку між державою й особистістю виникають конфлікти, які згубно позначаються на розвитку всього суспільства [2, с. 225, 254].

П.Д. Юркевич наголошував, що природне право і природний стан існує там, де регулювання суспільних відносин відбувається без насильства з боку державної, або будь-якої іншої влади, тобто панує

ідея права, яка добровільно визнається членами суспільства [3, с. 169]. Ця ідея може бути втілена лише у високорозвиненому суспільстві, що має належний рівень освіти та культури. Умовою розвитку держави вважав саме виховання та освіту народу. Освіта не може бути зведена до вузької спеціалізації, а має бути різносторонньою. Учений стверджував, що кожна людина унікальна, унікальна її доля. Слова людини, її думки, справи зароджуються в особистому, розвиненому та уособленому житті, за яке людина сама відповідає. Абсолютизація розумового начала в людині заперечує значущість її внутрішнього світу, веде до формалізму і догматизму у вихованні [4].

На думку П.Д. Юркевича, поняття вільної волі є головним при оцінці правових наслідків діянь людини. Воля тісно пов'язана з бажаннями та інтересами людини. Право має захищати лише такі інтереси, які відповідають природі людини і спрямовані на реалізацію її сутності. Взаємна повага і визнання ідей розумної істоти в людині та морального достоїнства особистості в суспільстві є основою підставою права.

Мислителя турбувала проблема особистої безпеки в суспільстві. Особа не може перебувати в безпеці там, де панує сваволя, де людина цілком залежить від держави. Водночас безмежна свобода людини також загрожує безпеці, вона має бути обмежена нормами права. Вольність є визначальною рисою людини, але вона не може бути абсолютною, завжди залежить від конкретних умов. Зокрема під час війни чи природних катаклізмів безмежна воля може зашкодити як людині, так і суспільству загалом.

Отже, необхідною умовою розвитку природного права за П.Д. Юркевичем є вільне суспільство. Ідеї природного права втілюються в нормах права позитивного лише там, де суспільство створює умови для їх реалізації. Це можливо лише у випадку наявності дієвого громадянського суспільства. Громадянське суспільство створює умови для автономії особистості, яка свідомо приймає участь у прийнятті законів і добровільно підкоряється ним. Закони, які людина визнала найвищою цінністю, є законами розуму, підставою природного і позитивного права. Лише в діалозі та взаємодії членів суспільства виробляються конкретні ідеї та принципи, що втілюються в праві позитивному. Таким чином, громадянське суспільство закликає державу до відповідальності та звітності перед громадянами, відіграючи при цьому не лише посередницьку, а й важливу формотворчу роль у плані виховання певної політичної культури та вдосконалення механізмів взаємодії між людиною і державою.

Література:

1. Юркевич Памфіл. З рукописної спадщини [Текст] / упоряд., пер. укр. мовою та комент. М. Ткачук. Київ : КМ Academia : Пульсари, 1999. 332 с. : іл. (Християнські філософи).

2. Тихонов В.Н. Идеи П.Д.Юркевича о государстве и праве в контексте современности : Монография / МВД Украины, Луган. акад. внутр. дел им. 10-летия независимости Украины; [Научн. ред. д-р юрид. наук, проф. О.Ф.Скакун]. Луганск : РИО ЛАВД, 2003. 304 с.

3. Юркевич П. Исторія філософії права. Конспект лекцій ординарного професора П.Д. Юркевича. Москва, 1868. / Переклад з рос. *Юркевич П. Історія філософії права. Філософія права. Філософський щоденник*. Київ : Ред журналу «Український світ», 1999. С. 14–230.

4. Магац Т. Философско-правовые идеи в трудах Памфила Юркевича и их влияние на формирование философии права как науки. URL: <http://legeasiviat.in.ua/archive/2017/1-2/27.pdf>